

ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ, ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Луцька Г.В.

ЕТАПИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ О.Я. КОНИСЬКОГО ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ В НТШ

УДК 340.15

Постановка проблеми. Діяльність Наукового товариства імені Шевченка (далі – НТШ) та правничої комісії у його складі мала важливе значення для формування науки в цілому та юридичної науки зокрема на західноукраїнських землях наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. При цьому важливу роль відігравали члени правничої комісії НТШ, зробивши свій індивідуальний внесок у наукову, науково-організаційну та видавничу діяльність у рамках НТШ.

Слід зауважити, що хоча переважаючу більшість представників юридичної науки в НТШ становили вихідці із західноукраїнських земель, важливу роль у здійсненні наукових досліджень правничого спрямування також відіграли вчені-юристи – члени НТШ зі східноукраїнських земель. Одним з таких членів НТШ є О. Я. Кониський, який у рамках членства в НТШ став автором наукових досліджень проблематики земельного права, процесуального права (кримінального та цивільного процесу) тощо. При цьому слід зазначити, що ціла низка рекомендацій з вищевказаних галузей права (особливо – у частині процесуальних галузей права) може бути використана і в даний час, що свідчить про актуальність та практичну значимість обраної нами проблематики дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що наукова діяльність НТШ, правничої комісії НТШ та її членів вже виступала предметом наукових досліджень, Т. Андрусяка, І. Андрухів, О. Барвінського, Ю. Герича, В. Гнатюка Я. Грицака, В. Дорошенка, З. Зайцевої, О. Купчинського, Р. Кучера, В. Лева, Л. Міхневич, Я. Падоха, М. Петріва, О. Романіва, Б. Стебельського, І. Усенка та інших науковців.

Наукова діяльність О. Я. Кониського і, частково, його зв'язок з НТШ, досліджувались у наукових працях О. Александрова, М. Возняка, Ф. Матушевського, В. Онопрієнка, К. Студинського та ін.

Проте дані дослідження в основному спрямовані або на висвітлення діяльності правничої комісії НТШ зокрема, або на висвітлення основних напрямів наукової діяльності О. Я. Кониського.

Разом з тим, окремого наукового дослідження потребує біографія О. Я. Кониського у тісному взаємозв'язку з його науковою та науково-практичною діяльністю в НТШ.

Постановка завдання. Отже, метою наукової статті є висвітлення основних етапів життєвого шляху О. Я. Кониського у тісному взаємозв'язку з його членством та формами наукової діяльності в НТШ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Життєвий шлях, творча і наукова діяльність О. Я. Кониського, його вплив на розвиток юридичної науки у складі НТШ неодноразово виступали предметом наукових досліджень. Як слушно зазначає у своєму дисертаційному дослідженні О. В. Александров, «усі численні дослідження життєвого шляху, правничої і громадсько-політичної діяльності О. Я. Кониського умовно можна виділити три періоди. Перший охоплює час від початку ХХ до 30-х років ХХ ст., другий – від початку 30-х до кінця 80-х років ХХ ст. і третій – сучасний період розробки проблеми» [1, с. 11].

Як вже зазначалось, одним з членів НТШ був **Олександр Якович Кониський**, який народився 6 серпня 1836 р. на хуторі Переходівка Борзенського повіту Чернігівської губернії в родині

зубожілого поміщика. Духовні та культурні традиції, успадковані від перших вчителів – батька та матері, стали підґрунтям, на якому сформувалися його погляди.

У своїй праці «Автобіографія» він акцентував увагу на тому, що походить із стародавнього роду Кониських із Галичини, згадки про рід яких відомі ще у 1613 р. [2, с. 227]. Його батько, будучи дрібним поміщиком, зазнав банкрутства і помер у 1843 р. Після смерті батька у 1845 р. О. Я. Кониський навчається Ніжинського приходського училища, а з 1846 р. – у Чернігівській гімназії. З 11 років він почав писати вірші російською мовою, а під впливом поезій Т. Г. Шевченка – українською мовою. Після цього, як зазначали дослідники його творчості, О. Я. Кониському довелося йому пізнати «першої гіркоти за своє прагнення до вищих поривань людського духу» [3, с. 126]. Як свідчать архівні матеріали, його виключили з гімназії за написання поетичних творів українською мовою. У 1849 р. він повертається до Ніжина і навчається в дворянському повітовому училищі, яке за статутом початкової освіти Російської імперії кінця XVIII ст. було 4-класним, п'ятирічним і за програмою наближалось до середньої освіти. Намагається продовжити освіту в Ніжинському ліцеї, але перешкодили матеріальні труднощі і хвороба; він втрачає зір. У 1852 р. довелося покинути навчання [4, арк. 1].

У своїх працях 1862 р., які О. Я. Кониський опублікував у галицькому журналі «Слово», він висловлює авторські погляди щодо політичних змін у Російській імперії. Зокрема, він негативно відгукується про єврейське населення міста у частині ставлення до простого люду та через те, що у них «уся поліція на одкупі», а через те на них не варто і скаржитися, бо ніхто «суда не найде» [5, с. 274].

Крім праць літературного (і частково – публіцистичного) спрямування, О. Я. Кониський в міру своїх можливостей висвітлює юридичні особливості проведення реформи 1861 р. на Україні, якою, на його думку, «знесено з нашої славної України – народну пляму гіркого кріпацтва» [5, с. 276].

О. Я. Кониський надавав «Загальному положенню про селян, які вийшли з кріпосної залежності 1861 р.» великого значення, бо воно, на його думку, не тільки повернуло селянам «усі людські права, а через їх дало і всій громаді нове життя, показало новий світ юридичний... показало стежку, котрою повинні всі ми іти, щоб дійти до такого суду, який ведеться у других народів» [5, с. 278].

У третьому дописі О. Я. Кониський зазначав, що для розгляду позовів селян на панів заведено мирових посередників. На перший раз їх вибирали не пани і селяни, а назначив губернатор і затвердив сенат. Через те не завжди «попадались в посередники гарні і тямущі люди», а деякі з них зловживають своїм службовим становищем і «беруть по-плантаторськи сторону панів» [5, с. 278].

Отже, О. Я. Кониський, крім роботи у літературно-публіцистичній сфері, також займався дослідженнями правового статусу українського селянства, що свідчить про його перші спроби у галузі юридичних досліджень.

За станом здоров'я О. Я. Кониський просить дозволу міністра внутрішніх справ П. Валуєва переселитися на південь. У цей період О. Я. Кониський студіює юридичну літературу, прагне продовжити адвокатську діяльність. Після складання іспиту на кандидата права він займається адвокатською практикою.

Використовуючи значну кількість псевдонімів, О. Я. Кониський, прагнучи довести, що його діяльність та погляди – не одичне, а масове явище, розбудити суспільство, переконати його у необхідності змін та оновлення на правових засадах. У всіх громадських, суспільних справах він, за його ж словами, дотримувався «принципової основи: скрізь, де можна, садовити наших людей, – я добачаю і практичну потребу, і вигоду для діла» [6, арк. 34].

Як слушно зазначається в юридичній довідково-енциклопедичній літературі, «Період 1872–1900 рр. у біографії О. Я. Кониського характеризувався більшою вираженістю тверджень автора. У цей час його погляди стають більш послідовними, їх

діапазон розширюється, долучаються національні, культурологічні інші проблеми через призму його правових поглядів. О. Я. Кониський, здійснивши певне юридичне дослідження, апробував його в пресі та журналах, прислухався до критики, листувався з визначними діячами того часу» [7, с. 260 – 261].

Головною відмінністю цього періоду є досвід О. Кониського не тільки у просвітницькій та педагогічній, а й у науковій та видавничій діяльності. Тепер він не тільки презентує свої ідеї та погляди однодумців, а й впроваджує їх в життя. Завдяки цьому він був прийнятий до першого корпусу дійсних членів НТШ та уклав програму досліджень Товариства з усіх основних галузей українознавства [8, с. 107].

Львівська «Правда» у квітневому випуску за 1890 р. повідомляла, що збори Товариства ім. Шевченка ухвалили розпочати щорічний випуск наукових Записок НТШ. Вважається, що фактичним редактором перших чотирьох томів був О. Я. Кониський. Як зазначається у науковій літературі про О. Я. Кониського, «він збирав матеріали, листувався з авторами, заохочуючи їх до публікацій у «Записках...», прагнув залучити до співпраці видатних наддніпрянських вчених і зробити цей новий науковий журнал виразником наукової праці соборної України». Регулярно «Записки НТШ» почали виходити у 1894 р., а О. Я. Кониський до кінця життя був активним їх дописувачем, про що свідчить 21 стаття, опублікована ним в «Записках НТШ» [9, с. 370 – 371].

Висновки. Отже, життєвий шлях О. Я. Кониського з урахуванням його діяльності в НТШ можна умовно розділити на наступні етапи за різними критеріями:

1. За характером наукових інтересів:

а) до 1861 р. – період науково-філологічної діяльності О. Я. Кониського, коли у його життєвій кар'єрі домінувала публіцистична та поетична діяльність;

б) з 1861 р. – період домінування наукової та науково-практичної юридичної діяльності мислителя над літературною діяльністю. На даному етапі провідну роль у його житті відіграло здобуття юридичної освіти, окремі питання юридичної практики

та наукові публікації, пов'язані з правовим становищем різних соціальних верств населення України.

2. *За відношенням до діяльності НТШ:*

а) до 1890 р. – період діяльності О. Я. Кониського до його взаємодії з НТШ;

б) після 1890 р. – початок співпраці та подальше членство О. Я. Кониського в НТШ. Даний період був започаткований тим, що збори НТШ ухвалили розпочати щорічний випуск наукових Записок НТШ, а фактичним редактором перших чотирьох томів був О. Я. Кониський.

3. *За змістовною стороною наукових публікацій О. Я. Кониського:*

а) до 1872 р. – період діяльності, коли твори автора характеризувались домінуючим художнім та публіцистичним викладом матеріалу;

б) з 1872 до 1900 рр. – період діяльності мислителя, коли його праці почали носити науковий, поміркований та практично-прикладний характер.

Разом з тим, слід зауважити, що О. Я. Кониський, ставши членом НТШ, успішно поєднував наукову, редакційно-видавничу та адвокатську діяльність.

1. Александров О. В. *Правові погляди Олександра Кониського: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Олексій Володимирович Александров. – К.: КНУВС, 2009. – 223 с.*
2. Кониський О. Я. (автобіографія) / О. Я. Кониський // *Світ. – 1882. – № 13. – С. 227–229.*
3. Матушевский Ф. Александр Яковлевич Конисский (Некролог) / Ф. Матушевский // *Киевская старина. – 1901. – № 1. – С. 125–151.*
4. *Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (ІР НБУВ). – Ф. 327. – Од. зб. 908. – Арк 1.*
5. Студинський К. *Зв'язки Олександра Кониського з Галичиною в рр. 1862–1866. / К. Студинський // Записки НТШ. Праці філологічної та історико-філософської секцій [від ред. К. Студинського й І. Крип'якевича]. – Львів, 1929. – Т. СЛ. – С. 271–338.*

6. *Чернігівський історичний музей імені В. В.Тарновського*. – Ал. 59-113/603. – Арк. 34.
7. *Усенко І. Б. Кониський Олександр Якович / І. Б. Усенко // Юридична енциклопедія*. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Багжана. У 6-х томах. – Т. 3. – К., 2001. – С. 260–261.
8. *Онопрієнко В. І. Наукове товариство ім. Шевченка / В. І. Онопрієнко // Історія української науки XIX–XX ст.: Навч. посібник*. – К.: Либідь, 1998. – 304 с.
9. *Возняк М. Олександр Кониський і перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр. Дикарева) / перші томи «Записок» (З додатком його листів до Митр. Дикарева) / М. Возняк // Записки НТШ. – 1929. – Т. 150. – С. 370 – 371.*

Луцька Г. В. Етапи життєвого шляху О. Я. Кониського та його вплив на розвиток юридичної науки в НТШ.

Досліджуються особливості та етапи життєвого шляху О. Я. Кониського, а також його вплив на розвиток юридичної науки в рамках НТШ.

Ключові слова: Кониський Олександр Якович, Наукове товариство імені Шевченка (НТШ), представники юридичної науки у складі НТШ, наукові дослідження членів НТШ, внесок О. Я. Кониського у юридичну науку.

Луцкая Г. В. Этапы жизненного пути А. Я. Конисского и его влияние на развитие юридической науки в НОШ.

Исследуются особенности и этапы жизненного пути А. Я. Конисского, а также его влияние на развитие юридической науки в рамках НОШ.

Ключевые слова: Конисский Александр Яковлевич, Научное общество имени Шевченко (НОШ), представители юридической науки в составе НОШ, научные исследования членов НОШ, вклад А. Я. Конисского в юридическую науку.

Lutska G. V. Stages of A. Y. Konyskiys biography and his influence on the development of juridical science in the Shevchenko Scientific Society.

The features and stages of A. Y. Konyskiys biography and his influence on the development of legal science in the Shevchenko Scientific Society are investigated.

Key words: Alexander Yakovlevich Konyskiy, Shevchenko Scientific Society (SSS), representatives of juridical science in the Shevchenko Scientific Society (SSS), the research of the members of the Shevchenko Scientific Society (SSS), contribution of A. Y. Konyskiy in jurisprudence.